

Střítecký, Jaroslav

Karafiát, Jan (editor)

Štěpení říší

In: Střítecký, Jaroslav. *Studie a stati*. 2. Karafiát, Jan (editor). Vydání první
Brno: Masarykova univerzita, 2020, pp. 313-316

ISBN 978-80-210-8879-5 (1. sv.); ISBN 978-80-210-9569-4 (online ; pdf)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/142508>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ŠTĚPENÍ ŘÍŠÍ

Koncem jara byla u nás na dva týdny přítelkyně z Mnichova, z knihovny vytáhla Šolochovův *Tichý Don* a soustředěně se do obrovitého románu začetla. Překvapilo mě to. Na *Jedenáctileté střední škole Dra Zdenka Nejedlého* v Dobrušce jsme museli povinně číst *Rozrušenou zemi* a tehdy mne zaujal zámečník Davydov, vyvolený, aby jako předseda místní organizace bolševické strany získal rolníky a zachránil socialismus na vesnici, byl pro tuto úlohu připraven tak málo, že jej v noci zneklidňovaly úzkostné sny, v nichž viděl, jak pluh převrací zeminu, a to jej rozvracelo stejně jako neobratně vedený pluh zemi. Když jsem viděl, jak mnichovskou slavistku a knihovnici upoutal *Tichý Don*, zkusil jsem v něm rovněž zalistovat. Omámen suggestivními popisy přírody kolem lidí i v lidech, neodtrhl jsem se od Šolochovova textu do poslední stránky.

Román nám vnucovali zřejmě z nedorozumění ti, kteří jej asi nikdy celý nepřečetli. Ohromila mne přímo antická velikost tragických osudů – všimněte si, že důležité a plnokrevně životné postavy díla osudově zemřou a nikdo proti tomu nic nezmůže. Mnoho atamanů – kozákova smrt. Jen násilnou ideologizací bylo možno dílo vykládat jako vyličení porodních bolestí proměny kozáctva v sovětského člověka. Ne že by taková proměna nenastala. Nebyla však zrozením, nýbrž znásilněním rolníka dělníkem, jež hned úvodem přineslo další vlnu hladomoru. Pokrok je pokrok! Zabiják Miška Koševoj, slaboch deprivovaný sociálně i psychicky, v pravého bolševika jednotlivými násilnostmi a vraždami teprve dorůstá.

Historické reálie popsal Šolochov nezúčastněně, se střízlivým realismem. Tím patetičtěji vyčnívají z unifikace života lidské tragédie. Unifikační procesy jsou podstatnou vrstvou opanování, zavedení ovládacího panství. Tak to bylo v dějinách vždycky. Vzhledem ke všemu, co poté, po znehybnění dějů kolem Donu, následovalo, vnučuje se otázka, zda nakonec skutečně vznikl a dodnes snad existuje

SOVĚTSKÝ ČLOVĚK. Sovětský svaz se, jak známo, rozpadl. Zbyli alespoň sovětští lidé? Zdá se mi, že ano: začali si říkat Rusové. Jako kdyby tu nebyli už předtím. Někteří dávno, někteří přibyli teprve čerstvě. Všichni se stali první obětí sovětské imperiální rusifikace, když se impérium začalo opravdu rozpadat. Co mají co dělat tam, kam nepatří? Například v Litvě se jim docela nedávno nelíbily výroční pochody SS. Pamětníci tvrdili, že jejich SS neměla s německým nacismem nic společného: bojovali spravedlivě proti stalinismu.

Historikům jistě nemusím vysvětlovat, že ve 30. letech byla oživena idea jednotného a velikého Ruska, idea původně protirevoluční. Zlikvidována byla Pokrovského škola, do značné míry rehabilitování velcí carové minulosti jako podnoží pomníku cara nejvyššího – J. V. Stalina. Ústup od revoluce k nacionalismu se mi zdá příznačný, stačí-li však k udržení jednoty bývalého mnohonárodnostního impéria, zůstalo otázkou. Pravidlem bývá spíše rozpad. Co sjednocovala mohutná síla, štěpí se v různorodé agresivní potenciály. V *Tichém Donu* se rozpadají osudy a vztahy, lidé hnáni do smrti. Co propuklo dnes na Ukrajině (koncipoval jsem tento text těsně před začátkem nepokojů, označovaných za Majdan) a v jejím okolí, zde otevřeně a v mnoha dalších oblastech bývalého impéria zatím latentně? Západní svět se diví. Jako by měl recept na rozpoznání, kdo je zlý a kdo je hodný! Snad jen USA na svém vlastním teritoriu podobnou zkušenost neučinily. Evropští přistěhovalci vybili většinu původního obyvatelstva, což v rámci úspěšně postupujícího kolonialismu už Hegel i mnozí další Evropané chápali jako podmanění přírody rozumem. Evropa však byla na podobné unifikáční zkušenosti bohatá, i když jednotlivě vyvstávaly s velkým časovým odstupem a zdánlivě nesouvisle. Snad jen ve Francii se až na Basky podařilo absolutistickým králům postupně z Normanů, Burgundů, Gaskoňců, Provencálů atd. atd. učinit Francouze. Velká francouzská revoluce a éra Napoleonova tento proces dovršila, což jen ukazuje, kterak jsou dějiny bohaté na paradoxy.

Tereziánsko-josefinské Rakousko učinilo mnohé proto, abychom se všichni v podobném smyslu stali Rakušany. Naše národní obrození sugeruje dojem, že šlo o germanizaci. Je to dojem mylný, spíš než o germanizaci jednalo se o delatinizaci v modernizačním duchu. Tereziánsko-josefinské rakušanství znamenalo především státní a občanskou příslušnost, a nikoli jazykově pojatou národnost. Joseph Roth nebo Hugo von Hofmannsthal nostalgicky vzdychali po nevyužité možnosti. Českého nacionalistu Zdeňka Nejedlého¹⁰⁰ rozzuřilo, že Richard Strauss, domnělý dědic Wagnerův, napsal spolu s Hofmannsthalem *Růžového kavalíra* jako apologii tereziánských časů a jako doklad jejich aktuální kontinuity. Povšimněte si: celá

100 Zdeněk Nejedlý se v SSSR jako buržoazní nacionalista málem stal obětí dozvuků kampaně proti pokrovštině. Nejvíce mu ublížilo, že sám sebe označil za Evropana, čímž vzbudil nelibost u samotného Stalina. Na tom velkém svitku nahoře bylo však psáno, jak má být Zdeněk Romanovič zachráněn: Hitler napadl SSSR a řešení Nejedlého nacionalismu muselo ustoupit naléhavějším úkolům. Srov. KŘESŤAN, Jiří. *Zdeněk Nejedlý. Politik a vědec v osamění*. Praha: Paseka, 2012, s. 282–287.

opera, hlásící se k době barokní, zní ve tříčtvrtečním taktu, jako vídeňský valčík. Rothův *Pochod Radeckého* neprozrazuje jen nostalgii autorovu. Stal se nejoblíbenější německou knihou „masarykovských“ Čechů, ač sám Roth nenapsal o Česích lichotivější větu, než že jsou nevypočítatelnými rozvrtníky a anarchisty. I české čtenáře na Rothovi upoutával nostalgický stesk po vnitřní souvislosti života ve starém Rakousku, proti němuž se jejich otcové verbálně tolik nabouřili. Jan Masaryk rád říkával: „*Ano, tři sta let jsme trpěli, ale bohužel se to už nikdy nevrátí.*“ K našim národním autostereotypům patří Bílá hora, husitství, s rozmanitými výkyvy svatý Václav, mírumilovná vznešenost původně paramilitárního sokolstva, zdravě protibolševické hrdinství legií, bitva Čechů proti Čechům u Zborova pro poučení, že ani hrdinství ve válce nestačí, neoblékl-li člověk zavčas správnou uniformu atd. atd.

Vždy mi připadalo podivuhodné, kterak Slované lpí na svých prohraných bitvách. Nedáme dopustit na Bílou horu. S hořkostí vzpomínali naši předkové na bitvu u Lipan, kterou táboritě prohráli; rozumně vzato byla to však bitva vyhraná, protože zamezila zavedení teokratické vlády a odpovídající disciplinace v království. Všechny ostatní bitvy jsme slavně vyhráli, ale nikdo na ně už nevzpomíná, leda snad souhrnně jako na doklady „*tisíciletého národního trmácení za dokonalou demokracií*“ (M. Kundera, prosinec 1968).

Srbové jsou na tom ještě hůře, dodnes pokládají za posvátné Kosovo pole, na němž utrpěli drtivou porážku. A tu jsme již na neklidném Balkánu, pověstném to sudu střelného prachu, ale hnedle též na Blízkém východě a v severní Africe. V paměti zakotvili krutí Turci s charakterem křivým jako jejich šavle. Osmanské impérium však za svých nejlepších dob docela řádně fungovalo, v jím ovládaných oblastech vládly klid a stabilita v mnohem větší míře než dnes. Tak jako se nezdařilo státotvorné rakušanství či uherství, nenabýlo dosti dlouhého života ani osmanství. V duchu tureckého nacionalismu je zevnitř rozvrátil Attatürk (1881–1938). Namísto pospolitého, byť pod dobytelským tlakem vzniklého osmanství, krvavě povstala nesmiřitelná dělení a rozdělení. Evropské mocnosti, vedeny pošetilou ziskuchtivostí, k tomuto štěpení několikrát nerozvážně přispěly. Tak jako v Goethově *Faustovi* rozebírali si pozůstatky Euforionova oděvu rozmanití nedouci, aby založili národní básnické školy, po Mrtvém muži na Bosporu si z osmanského odkazu osoboval kdekdo kdeco, co pokládal za svůj nárok, krytý národní frazeologií. A opět: mocně sjednocující útlak státní vystřídán nepřehledně rozmanitými dílčími agresemi, dávno už ne protiosmanskými. Národní osvobození od turecké nadvlády se scvrklo na sice hlasitou, věcně však prázdnou součást národních autostereotypů. Národové a náručky podědily ze své minulosti hlavně extrémní hrdost, s níž se bezohledně rvou mezi sebou.

Zakladatelé dnešní Evropské unie měli před očima občanskou společnost, v níž násilí ustoupí svobodné a racionální diskusi, aby už nebyla válka. Co všechno měli před očima zakladatelé NATO, netroufám si odhadovat už proto, že jde o pakt

vojenský. Zajisté tu byla obava před šířením sovětského komunismu. Zatímco však sovětské impérium se rozpadlo, atlantické pokračuje za nových podmínek ve staré strategii. Z psychoanalýzy známe tzv. mechanismus projekce. Jde o fiktivní přeprojektování vlastní agresivity v agresi něčeho vnějšího vůči nám. Přeprojektování funguje jako falešná legitimizace vlastní agrese, útok je zdánlivě proměněn v obranu. Když už jsem připomněl psychoanalytický vzorec projekce, nesmím opomenout zdůraznit, že jeho pramenem bývá nejistota, nezdar, neschopnost rozumně se vyrovnat s konfliktními situacemi vlastního života.

A tak se nám mnohem více líbí osvobozovat bližní, nejlépe celé národy, než sami sebe.

Konec Tisícileté říše zažil jsem čtyřletý: kominík Nývlt, vlastenec český, stál na schodech ke kostelu a mlátil po obličejích důtkami muže, schléple pochodující kolem v několikastupech ke Hradci Králové. Důtky byly mi povědomé z prvních zastavení křížové cesty: řemínky s vetkanými olovenými kuličkami. Divil jsem se jen, že tolik chlapů nechá se mlátit jedním.

Pranic nezaskočily mne výbuchy nad Hirošimou a Nagasaki. Dodnes nechodím rád brzy spát. Jako chlapeček jsem sice musel, nechával jsem však pootevřeny dveře ložnice, aby mi neuniklo, o čem si velcí povídají. Poučen biblickým vyprávěním o útěku z Egypta rozuměl jsem jejich užaslým řečem z děsivé pouti Anděla smrti, jak přece jen dělal výjimky u veřejí natřených krví beránka. Spletlo se mi to trochu s cibulí, dodnes nevím, jestli o tom vyprávěli nebo jsem si to sám bezděky přidal: Američané tentokrát nezůstanou trčet u Plzně, ale přijdou, a podle toho, kdo se včas dozvěděl, zda si má nebo nemá natřít veřeje cibulí, rozeznají, koho nutno zahubit a koho možno ušetřit. A pak nám bude hej!

Učívali jsme se, že atom je nejmenší nedělitelná část hmoty. Už jsme viděli, jak ohromná energie se uvolní, když se přece jen podaří překonat síly, jež atomy nebo říše držely pohromadě.

Dne 4. března 2015 jsem se v českých novinách dočetl, že paktu NATO, do nějž jsme tolik toužili vstoupit, vadí, jak málo jsme vojensky připraveni na velkou válku, která je na spadnutí, jelikož Ukrajina je blízko. Cítil jsem se jak za starého režimu na povinném školení CO. Z posledních sil doufám, že je to jen novinářská kachna.